

stitut für Infektionskrankheiten" te Berlijn worden verkregen en op 3 november 1914 berichtte SPRONCK²⁵ aan de Raad, dat van die datum af behandeling kosteloos kon plaatshebben te Utrecht, Pasteurstraat 2.

Het Bacteriotherapeutisch Instituut van SPRONCK werd in oktober 1923 onder de naam Rijksserologisch Instituut gehuisvest in het gebouw van het Centraal Laboratorium voor de Volksgezondheid²⁹. Deze beide instellingen werden tenslotte in 1934 verenigd tot het huidige Rijks Instituut voor de Volksgezondheid, dat tot op heden de mogelijkheid schept tot voorbehoedende behandeling van personen tegen rabies.

Literatuur:

Niet gepubliceerde bronnen:

Brieven in het archief van 's Rijks Veeartsenijschool (Rijksarchief in de provincie Utrecht)

van de Directeur aan:

¹de Min. v. Binnenl. Z., 29-5-1886.

²L. H. KOPPELMAN BOKMA te Bolsward, 29-5-1886.

³de Min. v. Binnenl. Z., met bijlage verzoekschrift van J. ATTEMA, 30-5-1886.

⁴dezelfde, 3-6-1886.

⁵J. ATTEMA te Parijs, 5-6-1886.

⁶de Min. v. Binnenl. Z., met bijlage dankbetuiging van J. ATTEMA, 15-6-1886.

⁷dezelfde, met bijlage declaratie van J. ATTEMA, 24-6-1886.

⁸dezelfde, 15-10-1886.

aan de Directeur van:

⁹de Min. v. Binnenl. Z., 28-5-1886.

¹⁰L. H. KOPPELMAN BOKMA en H. REITSMA te Bolsward, 30-5-1886.

¹¹de Min. v. Binnenl. Z., 31-5-1886.

¹²J. ATTEMA te Parijs, 4-6-1886.

¹³dezelfde, 8-6-1886.

¹⁴de Min. v. Binnenl. Z., 18-6-1886.

¹⁵de districts-veearts te Dordrecht, 2-7-1886.

¹⁶de Min. v. Binnenl. Z., met bijlage nota van aanmerkingen, 13-8-1886.

Brieven in het archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken (Algemeen Rijksarchief, 's-Gravenhage)

van de Minister aan:

¹⁷de Min. v. Buitenl. Z., 25-10-1887.

aan de Minister van:

¹⁸de dir. v. 's Rijks Veeartsenijschool, 31-7-1886.

aan de Commissaris des Konings in Noordbrabant:

¹⁹van de districts-veearts te Stratum, 14-6-1886.

Gepubliceerde bronnen:

²⁰Bespreking (1888) *Ned. T. Geneesk.* **24**, I, 171.

²¹Binnenland (1886) *Ned. T. Geneesk.* **22**, I, 438 en 470.

²²*Het Nieuws van den Dag*, 19-1-1886 nr. 4886.

²³*Het Nieuws van den Dag*, 15-4-1886 nr. 4960.

²⁴Jaarverslag van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid over 1907, bl. 59. Zonder plaats en jaartal.

²⁵Jaarverslag van het Staatstoezicht op de Volksgezondheid over 1914, bl. 92. 's-Gravenhage 1915.

²⁶PASTEUR, L. (1886) Nouvelle communication sur la rage. *C. R. de l'Acad. des Sciences* **103**, 777.

²⁷Résultats définitifs du traitement préventif de la rage à l'Institut Pasteur du 1er novembre 1885 au 31 décembre 1886 (1887) *Ann. Inst. Past.* **1**, 308.

²⁸SALTET, R. H. (1886) Professor Pasteur en zijne onderzoekingen. *Het Nieuws van den Dag*, 2 maart nr. 4922, 9 maart nr. 4928, 12 maart nr. 4931, 23 maart nr. 4940, 31 maart nr. 4947, 7 april nr. 4953, 19 april nr. 4963.

²⁹SPAANDER, J. (1959) De taak en de plaats van het Rijks Instituut voor de Volksgezondheid in de organisatie van de nederlandse gezondheidszorg. *Versl. Volksgezondh.* bl. 305.

³⁰Statistiques de l'Institut Pasteur (1887) *Ann. Inst. Past.* **1**, 30.

³¹VALLERY-RADOT, R. *La vie de Pasteur*. Flammarion, Parijs.

³²Verslag van het Veeartsenijkundig Staatstoezicht in het jaar 1886, bl. 61, 's-Gravenhage 1887.

³³Verslag van het Geneeskundig Staatstoezicht in het jaar 1886, bl. 271, 's-Gravenhage 1887.

September 1963

INGEZONDEN

LIJKSCHOUWINGSRAPPORTEN TE AMSTERDAM

In het artikel van A. HALLEMA (1963) stuit ik twee maal (op bl. 1929) op het vreemde woord „gequemt”, ter verduidelijking waarvan verwezen wordt naar „VERDAM, *Mnl. Wdb.* i.v. gomen”. Het wil mij voorkomen dat dit „gequemt” een abuis is, en bedoeld werd: „gegeumd”. Zo lezen wij in het *Jagerswoordenboek* (Roelants, Schiedam 1947) op bl. 115:

Gegeumd (Jagerstaal, 1838): als een hond een konijn bij het vangen zoo heeft gedrukt dat de darminhoud door den gekwetsten balg naar buiten treedt, dan heet dit konijn „gegeumd”.

In het Oud-Engels betekent „goma” verhemelte, waarbij zich het Zweedse „gommen” en het Duitse „Gaumen” aansluit, wellicht ook het Engelse „gums” (=gingiva), alle van een stam die, als in het Grieks *χάισμα* of *χάισμα*, wil zeggen: ik ga open, ik gaap, vanwaar *χάισμα*=gaping, opening, kloof. De vertaling van „gomen” zou dan eigenlijk moeten luiden: een gapende wond toebrengen.

Verder zou ik in noot 3 bij Bytebautge (bl. 1930) in plaats van „Bullebak” liever gelezen hebben: „Bietebauw”.

Literatuur: HALLEMA, A. (1963) Ontwikkelingsgang van de lijkschouwingsrapporten te Amsterdam, voornamelijk in de tweede helft van de 16e eeuw. *Ned. T. Geneesk.* **107**, 1922. Rotterdam, 20 oktober 1963 A. G. J. HERMANS

ANTISEPSIS SINDS LISTER

Men kan niet zeggen, dat er in de laatste paar jaar op het gebied van de geschiedenis der geneeskunde een opvallend groot beslag op de ruimte in dit *Tijdschrift* is gelegd. Wellicht is het in deze tijd van jagen en jachten nuttig „in a nutshell” de kern van het betoog of onderzoek met de eigen woorden van de autoriteiten weer te geven.

Lord LISTER zegt omstreeks 1865 bij een beschouwing van het raadselachtige en enorme verschil tussen de ongestoorde genezing van een gesloten fractuur en de rampzalige gevolgen (pyemie, amputatie, dood) van een open fractuur letterlijk tot zijn studenten: „Any one who should explain this difference and enable an open wound to behave like a closed one would be among the greatest benefactors of his age”¹. Hij zelf zou die weldoener worden door de erkenning van bacteriën als ziekteverwekkers en door deze met anti-septica in de wond te doden.

Dan zegt hij omstreeks die zelfde tijd: „In compound fractures the antiseptic agent must in the first instance be applied freely and energetically to the injured parts themselves”.

Omstreeks 1873 uit hij zich over ongevalswonden in het algemeen: „Accidental wounds, treated early and thorough-